

Machart

Nakladatelství MH

Templarius
Bohemicus

Marie Holečková
Kameel Machart

TEMPLÁŘI

V ZEMÍCH ČESKÝCH KRÁLŮ

MORAVA
SLEZSKO
LUŽICE
RAKOUSY

aneb co všelikého
se templářům událo
a co vlastnili v těch
skvělých zemích, jež
později sluly země Koruny české,
na pozadí dějin řádu toho slavného

Vychází
u příležitosti

700 let

od likvidace templářského řádu
francouzským králem
1307 - 1312.

Klášterové a hrady řádu templářského v Čechách dle Hájka a na Moravě dle Pešiny

— Současné hranice států

● Lemberk

● Veleří

Současné hranice států

Kláštery a hrady templářů v Čechách dle Václava Hájka z Libočan
(Kronika česká 1541)

Kláštery a hrady templářů na Moravě dle Tomáše Pešiny
z Čechorodu (Prodromus Moravographiae 1663)

■ Čejkovice – prokázané sídlo zemského templářského komtura pro Čechy, Moravu a Rakousy.

■ Templštejn (v okrese Znojmo) – jediný prokázaný „kamenný“ templářský hrad u nás.

Machart

Nakladatelství MH

2010

Templarius
Bohemicus

Marie Holečková
Kameel Machart

TEMPLÁŘI

V ZEMÍCH ČESKÝCH KRÁLŮ

MORAVA
SLEZSKO
LUŽICE
RAKOUSY

aneb co všelikého
se templářům událo
a co vlastnili v těch
skvělých zemích, jež
později sluly země Koruny české,
na pozadí dějin řádu toho slavného

■ Brtnice – Půvabné, do třicetileté války velmi bohaté městečko Brtnice se může pochlubit řadou památek, jejichž základy sahají až do počátku 13. století. Původní trhová ves se rozkládala u brodů přes říčku Brtnici. Dnes tyto přechody zdobí dva mosty bohatě osazené barokními sochami.

■ Radnice s výrazným atikovým štítem s cimbuřím a zachovalým renesančním průčelím má středověký původ a její vnitřní dispozice ji řadí k nejstarším stavbám města.

■ Kostel sv. Jakuba Většího, který vidíme na druhé straně říčky za mostem, byl vybudován na místě původního raně středověkého kostelíku (obr. vpravo).

Místo úvodu (z knihy Templáři v zemích českých králů – Čechy)

MILITIA CHRISTI DE TEMPLO – můj první výpisek, ani už nevím odkud. Proč mě templáři tolik přitahují? Proč si vše o nich už jako student vypisuji – a ani nebudu historik, ani nebudu na vysoké škole studovat humanitní obor? Praha – sv. Vavřínek, Praha – Templ, Uhřetěves, Čejkovice, Jamolice, Templštejn..., Veverí, Vamberk, Velešov – Tempelberg..., znamenám si na ústřížky papíru, vystřihuji a zakládám články z novin a časopisů, přitom mám ale úplně jiné zájmy a záliby. Proč mě však neustále cokoli na téma templářů znepokojuje?... Uběhla řada let... Jednou jsem náhodně (?) ony výpisky a výstřižky našel. Najednou to propuklo silněji. S templářským řádem jsem pozvolna ztotožněn. Cítím, jako bych už někdy byl účasten...

Prostudoval a shromáždil jsem mnoho materiálů. Vidím, že často v honbě za senzacemi, často z neznalosti píší o templářích mnozí nesmysly. Dokonce podle zásady „co je psáno, to je dáno“ přejímají nesmysly další a další. Naši historikové si templářského řádu raději prakticky „nevšímají“, učebnice československých a českých dějin (až na drobné výjimky) mlčí. Přitom ani v zemích Českého království nebyli templáři nevýznamní. Tento dluh je třeba napravit.

Vím, proč to nemůže napravit odborník. Musí přijít laik. Jak ale laik může napsat knihu? A proč zrovna já? „Neptej se, a piš!“ velí mi vnitřní hlas už dosti nazlobený, že roky běží, a kde nic, tu nic. (Proč pořád škrtám jméno francouzského krále Filipa IV ve všech svých výpiscích? ...) Zde je namísto důležité upozornění. Vše, co je v této práci uvedeno, je Z HLEDISKA TEMPLÁŘE. Na mou obhajobu však vězte, že toto v hlubinách historie ponořené téma nelze zpracovat objektivně. Stejně jako nelze do češtiny (ani do jiných nerománských jazyků) přesně (tj. citově objektivně) z latiny přeložit templářské heslo „Non nobis, Domine, non nobis, sed nomini tuo da gloriam!“ Kolik jen verzí překladu koluje v naší literatuře! Významově nejbližší český překlad je:

Ne nám, Pane, ne nám, ale ku slávě Tvého jména!

Už i vím, proč píší tuto knihu. A laskavý čtenář nechť to spravedlivě posoudí.

Templarius Bohemicus

**Manželce, bratřím
In servitute alteris liberi sumus!
Ve službě druhým jsme svobodní!**

Děkuji

za nesmírnou trpělivost, pomoc a podporu především manželce; za odbornou pomoc a zpřístupnění řádové knihovny představenému české provincie (zemskému komtureovi) Řádu rytířů Kristových ve Stránecké Zhoři Mgr. Thomasu Töpferovi, jakož i celé české provinční správě; za odbornou pomoc a zpřístupnění klubové knihovny magistrálnímu rytíři Suverénního rytířského a špitálního řádu sv. Jana Jeruzalémského z Rhodu a Malty a řídícímu Klubu pro českou heraldiku a genealogii v Praze dr. Františku Skřivánkovi; za pomoc ve výkladu biblické symboliky a templářských regulí salesiánskému knězi Mgr. Pavlu Tichému; za aktivní pomoc genealogovi Jiřímu Hásovi; za odbornou spolupráci zvláštní povahy přáteli Josefou Gerhátovi; za obětavou pomoc při obtížných překladech profesorovi Emilu Tumovi a ze stejného důvodu i svým kolegům a kolegyním; za odbornou a technickou pomoc velkému množství ochotných pracovníků v našich muzeích, archivech, knihovnách, hradech a zámcích, obecních a městských úřadech, farních úřadech, též i mnoha nadšencům, kteří se o templářský řád aktivně zajímají a na základě jeho tradice vytvářejí často i nové hodnoty.

Prostřednictvím této práce jsem poznal mnoho nových přátel a čestných lidí, za což děkuji řízení Osudu.

Poznámka: Veškeré citace (kurzívou) z česky psaných zdrojů jsou vždy uvedeny doslovně, tj. i v tehdejší pravopise, který se od dnešního liší. Pokud jsou citace překládány od německy či latinsky píšících historiků z doby do 19. století, je české vyjadřování přizpůsobeno době.

Úvodem

Kniha *Templáři v zemích českých králů – Morava, Slezsko, Lužice, Rakousy* navazuje na obdobný titul věnovaný působení templářů v Čechách, který vyšel v prosinci roku 2009. Čtenáři se zde seznámili s historií řádu, především s okolnostmi založení a důvody zániku, dále s řádovou symbolikou, regulemi aj. Co se týká našich zemí, seznámili jsme se se všemi historiky a kronikáři, kteří se u nás templáři zabývali, jakož i se všemi dobovými listinami, týkajícími se našich zemí. Některé listiny byly dokonce zveřejněny v češtině vůbec poprvé. Především jsme se ale vydali po stopách templářů v Čechách a na Chebsku, na více než stovku míst, která byla nějakým způsobem spjata s templáři, a to s celou řadou průvodců, s písaři listin, kronikáři, dějepisci, regionálními historiky aj.

V knize, kterou právě otevíráte, vás autor opět provede po všech místech, která kdy byla v souvislosti s templáři zmíněna, tentokrát na Moravě, ve Slezsku, v Lužici, na Žitavsku a v Rakousích. Seznámíte se nejen s dalšími oblastmi života templářů, ale i s templářskou architekturou u nás, s odrazem templářů v české literatuře, hudbě a divadle. Poznáte i život jejich přímých pokračovatelů u nás – řádu rytířů Kristových a jejich konventu ve Stránecké Zhoři. Jistě bude pro vás zajímavé i seznámení se stručným překladem pověstí o templářích. Jako zvláštní bonus bude uveden (v překladu) podstatný výňatek ze zapomenuté studie děkana teologické fakulty Pražské univerzity, kněze a cisterciáckého mnicha Maxmiliána Millauera „Biblické symboly templářů“ z knihy „Böhmens Denkmale der Tempelherren“, vydané v Praze roku 1822, doprovázené pozoruhodnými ilustracemi z dalšího dnes již zapomenutého díla kolektivu rakouských autorů „Fundgruben des Orients“, vydaného ve Vídni roku 1818. Samozřejmě se dotknete i magie a mystiky... Nakonec se stanete účastníky důležitého usmíření.

Milý čtenáři, srdečně Tě zvu na stránky této knihy!

Templarius Bohemicus

Obsah

Místo úvodu

Poděkování ... 5

Úvodem ... 6

Rytíři a řády

Řády ... 14

Ze života templářů

Řádové provincie ... 16

Přijímání nových řádových rytířů ... 17

Volba velmistra ... 19

Biblické symboly templářů ... 20

Hlavní sídla řádu ... 27

Po stopách templářů v zemích slavného Království českého

Markrabství moravské ... 43

Knížectví a vévodství slezská ... 122

Markrabství lužická a Žitavsko ... 128

Vévodství Rakousy ... 128

Severní území Království českého ... 138

Templáři v české literatuře, hudbě a divadle

Prokop Chocholoušek ... 141

Karel Šebor a Karel Sabina ... 142

Ernst Sommer ... 143

František Kožík ... 143

Pověsti ... 144

Dědicové templářů opět v českých zemích

Řád rytířů Kristových ... 147

Předmluva v současných stanovách Řádu

rytířů Kristových ... 148

Usmíření ... 150

Literatura a prameny ... 152

Souhrnné rejstříky ... 156

Výzva ... 160

© Text: Jaroslav Melichar

© Foto: Marie Holečková

© Ilustrace: Kameel Machart

ISBN: 978-80-86720-49-4

■ Horní Dubňany (vlevo kostel sv. Petra a Pavla, vpravo nahoře znak obce) patří rovněž do malé skupiny obcí, které se mohou pochlubit listinným potvrzením o působení templářů. Nechybí ani pověst o místním hradu Dubno.

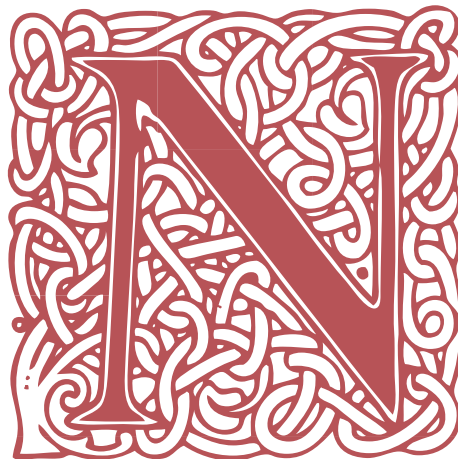

■ Nedaleké Dolní Dubňany (dole detail kříže, dále na následující straně) se rovněž ucházejí o podobnou výsadu. Místní kostelík sv. Václava má dodnes v kamenném ostění vchodu vytesané kříže – snad templářské. Lze předpokládat, že Dolní i Horní Dubňany byly založeny současně a samozřejmě oboje patřily do templářského panství.

Rytíři a řády

ejprve pohovořme o původu stavu rytířského... Na základě legend a pověstí byli nejoblíbenějším literárním tématem ve středověku rytíři kulatého stolu (rotundae tabulae) legendárního krále keltských Britů Artuše z přelomu 4. a 5. století, kteří se stali vzorem mnohého rytířstva. Z ještě starších pověstí to byli např. tři králové, kterým se na počátku našeho věku zjevila hvězda betlémská (podle nich např. rytíři stellae), z řecké mytologie např. Argonauté, padesát řeckých hrdinů pod vedením thessalského krále Iásóna, kteří se dokázali mj. zmocnit zlatého rouna (od nich se odvozují např. rytíři aurei velleris), aj.

Prostřednictvím historických skutečností můžeme vysledovat původ stavu rytířského už od Římanů. Hezky nám to popsal např. český rytíř Kryštof Harant z Polžic a Bezdruzic a na Pecece atd. ve své „Cestě z Království Českého do Benátek, odtud do země Svaté, země Judské a dále do Egypta, a potom na horu Oreb, Sinai a Sv. Kateřiny v pusté Arábii“ /89/, kterou vykonal v roce 1598. V kapitole 42. „O původu a rozličnosti rytířův všelijakých v křesťanstvu“ mj. uvádí (ponechán původní pravopis):

Začátek rytířův posel u Římanův s počátku panování jejich za Romula, léta od počátku

světa 3230. a před narozením Krista pána 730., kdyžto dvojího stavu, totiž z radních pánův a z obce, všecko množství bylo; a začavše s okolními mnohé války vésti, těm, ješto sobě rytířsky počínali, znamení jisté udatnosti přivlastnili, totiž aby zlatý prsten na prstě nosili, a žádný jiný, kdoby ním darován nebyl, aby ho nenosil. Čímž Římané tak mnoho udatných vojákův způsobili, že v brzkých časích veliké množství z lidu obecného se našlo, kteříž prsteny zlaté nosili. Pročež když to skutkem poznávali, že jim země a království skrz udatnost rytířův přibývalo: aby čím dále tím více mysl hrdinskou v lidu vzbuzova-

li a stálou správou způsobili, nařídili, aby ti, ješto zlatými prsteny obdarováni byli, vyššího stavu, nežli obecný prostý lid, užívali, a slouli equites, totiž „jízdni“, a nynějším porušeným slovem českým „rytíři“ (nebo od ježdění a německého slova Reiter aneb Ritter to slovo „rytíř“ pošlo, proto že ti sami tehdáž na koních v bitvách jezdit mohli a jízdni byli), a prostředního stavu mezi radními pány a lidem obecným aby byli; tak tehdáž třetí stav u Římanův nastal. (...) Naposledy nad radními pány mnohá zvláštní obdarování měli, totiž že žádný jiný mimo rytíře nemohl do království a země Římanům poddaných za vladaře předsta-

ven býti; že císařův Římských starých maršálkové bývali, a někteří jiní přední úřadové samým rytířům příslušeli, a mnohá jiná privilegia atd. Ano i manželkám jejich rozdílný oděv a zlata i stříbra užívání mimo jiné dovoleno bylo. (...) Posledních časů, když v křesťanstvu rozdílní králové, knížata atd., v svých zemích a plným právem panující, povstali, také rozdílných jmen a řádů rytíře, vedlé líbosti a potřeb vlastních, vyzdvihli a ustanovili. Vedlé čehož vůbec a obšírně rozdělené trojnásobně tuto předkládám, totiž: že jsou jedni obojku (halspantu) aneb řetězu, druhí **kríže**, třetí ostruh rytíři; kteréž všecky po letech a starožitnosti jejich vyčítati budu. (...) Rytíři kríže jsou mnozí. (...)

Templáři byli třetí (zde myšleno po rytířích Božího hrobu a johanitech; pozn. autora), kteříž lidé po zemi Svaté provázeli a od násilí loupežníků chránili, a aby každý tím spíše k nim se utéci mohl, nejprve u chrámu hrobu Božího bydleti obyčej měli, léta 1103. Pročež od tehdejších králův Jerusálémských důchody a mnohými výsadami nad jiné obdarováni, a léta 1128. od papeže Honoría II. potvrzení byli; nosili oděv bílý, a červený kříž na něm. Ti ačkoli s jinými křesťany od pohanů z země Svaté vytištěni byli, však z štěd-

■ Upálení velmistra Jakuba z Molay a velkoreceptora Geoffreya z Charney (podle rukopisné Kroniky Francie ze 14. stol.)

roty mocnářův křesťanských a svými pletichami tak mnoho zboží a bohatství dosáhli, že všem knížatům v očích leželi a strach dávali.

Pročež léta 1310., za panování císaře Jindřicha Sedmého, původem papeže Klimenta V a krále Franckého Filippa Krásného, z mnohého zlého obvinění a odsouzení byvše, téměř jednoho dne ve Vlaších a zemi Francké pobiti (Frankreichu pomordováni), a statkové jejich na díle Maltežským dáni, a z většího dílu dotčeným dvěma přivlastněni a v pokutě pobráni jsou.

V Němečích a v Čechách jich nezabýjeli, ale když svou nevinu provedli, aby vždy decret o jich zrušení zpátek nešel, k jiným řeholám vedlé líbosti se oddati, a statky týmž rozdati musili. Platina in vita Clementis. Raphael Volater. lib. 21. Polydor. lib. 7. Mathaeus Parisien. Johan. de oppido. Ranulph. lib. 7. polichr. Jacobus de Moguntia. Naucerus. Anto. Sabellicus. Enn. 9. St. Antonius hist. par. 3. tit. 15. Volaterr. lib. 21. Cranzius lib. 9. c. 6. Gagvinus lib. 7. Ursperg. Fulgos. Paul. Aemilius. Z kterýchžto spisovatelův (škrybentův) větší díl se nachází, jesto jim žádné jiné viny nedávají, nežli že příliš mocní byli a mnoho pěkných statkův měli, tak osvědčující, jakoby se jim křivda před Bohem i lidmi státi měla. (...)

De Montesia rytíři, od místa v Hišpanské zemi nazvaného tak řečení, kteréž tyž král Jakub Arragonský léta 1314. nařídil; užívají kříže červeného na šatech. (...)

Jesu Christí, totiž „pána Krista rytíři“, povstali léta 1319. v Portugálii proti pohanům těch krajín, a nosí kříž červený na černém oděvu. (...)

Vraťme se ale ke stavu rytířskému, jak ho chápeme jako klasický, středověký. Vznik rytířského stavu v tomto smyslu můžeme klást do doby přibližně kolem roku 1100. Jeho nebyvalý rozvoj započal zvláště s křížovými výpravami. Rytíři byli vycvičení obrnění jízdní bojovníci z řad šlechty, vyzbrojení mečem (příp. kopím) a štítem. České slovo rytíř je odvozeno od německého *der Ritter* – původně jezdec, jízdní bojovník (*reiten* = jezdit na koni).

Výchova šlechtického chlapce započala už v sedmi letech, kdy byl přijat jako páže v cizím šlechtickém domě. Zde se učil správnému chování, věrně službě svému pánu a pokoře k Bohu. Vedle cvičení ve zbrani byl vychováván i k dvorním mravům a uctivému chování k dámám. Někdy pěstovali i básnictví a zpěv, ale to velmi málo. Mnohdy neuměli ani psát. Ve čtrnácti letech chlapec postoupil a stal se panošem. To se událo slavnostním předáním meče. Sloužil při stolování pána, pomáhal mu do zbroje, již také ošetřoval a uchovával (odtud zváni i *štítonoši*). Doprovázel pak pána na lov a do bitev. Byl vychováván k nejpřísnějšímu hájení cti a poctivosti, dvornost už spočívala spíše ve skutečích než slovech. Pokud panoš obstál (a to se většinou stalo), byl v jedenaadvaceti letech pasován na rytíře. K tomu se musel připravit modlením a svatým přijímáním, spojeným s posty, pokáním a koupelí. Ostatní obřady se již s dobou a zemí v detailech lišily, ale v podstatě to vypadalo následovně: Musel přivést dva rytíře za svědky svého dobrého rytířského rodu, křesťanské víry a bezúhonného života, jakož i dát záruku, že může učinit zadost povinnostem svého stavu. Budoucí rytíř byl oblečen do bílého roucha a beze zbraní se odebral do kostela, kde poklekl mezi oběma svědky a přísěžně slíbil, že povede život křesťanský a rytířský k ochraně slabých a utištěných, v účtě k paním, ve věrnosti k církvi a císaři, jakož i svému králi (knížeti). Jeho meč ležel na oltáři na znamení, že jej obětuje službě Bohu. Ten, kdo jej pasoval, sám musel být rytíř. Většinou to býval samotný král (kníže) při slavnostních příležitostech, ale mohl to být i jiný pán (v českých zemích pasoval král, který si ovšem sám musel rytířskou hodnost vydobýt). Pasoval jej tak, že ho uhradil plochou stranou meče buď na krk, nebo jednou na každé rameno a potřetí na krk, a vyřkl při tom obvyklou formuli: „Ve jménu Boha, svatého Michala a svatého Jiří pasuji tě na rytíře!“ Pak byly mladému rytíři odevzdány prilba, meč a štít a připjaty zlaté ostruhy, vždy s příslušným říkáním. Rytíř pak obdržel svůj vlastní erb (něm.

der Erbe = dědic, das Erbe = dědictví) a svoje heslo, jež nosil na štítě nebo na zbroji. Zbraně, jakož i kůň, byly symboly rytířství, takže ani pro dluhy mu nesměly být odňaty. Po svém pasování se rytíř projížděl po veřejných místech mávaje kopím, aby veřejnosti své povýšení oznámil. K právům rytířským obvykle náleželo, že rytíř nesměl být spoután a bylo-li třeba, byly mu ošetřeny rány, dále, že na čestné slovo a na slib výkupného mohl být propuštěn. Rovněž dávky a cla neplatil, přitom sám mohl vybírat tzv. daň rytířskou. Vše nebylo vždy ale tak ideální, o čemž svědčí velké množství těch, kteří se nechali zlákat k životu nečestnému jako rytíři potulní - loupežní. Kdo se ovšem stal hodností rytířské nehodným, mohl jí být (samozřejmě již obřadem méně slavnostním) zbaven, mnohdy i na hrdle ztrestán.

Svou udatnost předváděli rytíři v době míru na oblíbených rytířských kláních - turnajích. Dnes bychom klání rozhodně zařadili mezi „sporty adrenalinové“, neboť velké množství účastníků zde bylo zraněno, často těžce, někdy i zaplatili svým životem. Největší odměnou zde bývala přízeň nějaké dámy a vítězný rytíř od ní získal rukavičku, šátek, věnec atp. (Rytíři duchovních řádů, tedy i rytíři templářští, měli ovšem v regulích účast na takovýchto kláních přísně zapovězeno.) Podporou romantických ideálů rytířství v zemích Českého království proslul zejména král Václav I. Jednoočký (1230 - 1253). Právě s ním a jeho německou manželkou královnou Kunhutou přišla do Českého království rytířská kultura, vášnivá galantnost minesengrů a gotika.

Jakýsi kodex rytíře představovalo tzv. Sedmero ctností rytířských (probitates). Pět bylo tělesných: jízda na koni (equitare), plavání (natate), střelba z luku (sagittare), zápas (cestibus certare) a lov (aucupari); dvě byly duševní: hra v šachy (scacsis ludere) a skládání básní (versificare). Hlubší vzdělání včetně čtení a psaní se ovšem považovalo (jak už výše naznačeno) nejen za zbytečné, ba přímo za neslučitelné s rytířstvím (prozřetelní pánové však své syny čist a psát učit nechali).

Bulla Clementis VIII.

CLEMENTIS VIII. Episcopus,

Devotissimum hoc, Venerabilibus fratribus
 Archiepiscopo Maguntensi & Brandeburgensi
 et Merseburgensi Episcopis salutem Apostolicam
 Benedictionem Ad providum Episcopi Nicarij
 Praesentis in seculo Apostolica dignitatis
 Circumspectionem pertinet nunc persere temporum
 emergentium, ac priorum Casus insulare ac
 personarum eludere qualitates, ut ad hagn
 delitum dirigas necessaria Considerationis intuitu
 & opportuna aciam generationis apponere, de
 agro domini sic vitiorum tribulos eruat, ut
 virtutes amplifiet, de peccantium spias
 tollat, ut exteas plus gaudeat, quam destra.
 & in loca vacua per eradicationem nocentium
 tribulorum devota PEO pleataria transferendo
 potiora prebeat de prorsu & utiq; cornu
 locorum varione & translatione latibiam, quam
 vera justitia, que compassionem habet,
 dolorem intulerit, demerentium personarum
 locorum hucarior, per ruinam: Si enim
 Sufferendo quod officis, & subrogando quod proficit
 virtutum profectus amplifiet & libetate de

■ O působení templářů v Lužici, která patřila k Českému království, nemáme prakticky žádné zprávy. O Zhořelci (Görlitz) se však někteří historici v této souvislosti – byť bez přímých důkazů – zmiňují. Rychbašská věž v městě Görlitz ze 13. století z doby založení Horního náměstí je vysoká padesát metrů a zdobená 12 erby zemí, k nimž město patřilo – dva z nich přísluší Českému království (na protější straně vpravo dole). Válcová Tlustá věž (na protější straně) na Mariánském náměstí je jednou z nejstarších staveb postavených jako obrana vstupní jižní brány.

Řády

Řády (lat. řád – ordo, řády – ordines) duchovní (církvní), světské, ale i např. politické (po francouzské revoluci např. řád ctnosti, karbonárů aj.), či dokonce literární (jazykové společnosti v Německu v 17. stol. k povznesení písemnictví, např. řád palmový, květinový aj.).

Významnější jsou ovšem řády duchovní nebo světské. Výjimečné postavení v těchto řádech mají pak **řády rytířské**.

Rytířské řády duchovní (církvní) vznikaly za křížových výprav s cílem pečovat o nemocné, chudé, chránit poutníky, jakož i ohněm a mečem „osvobodit“ pro křesťanství důležitá území od „nevěřících“, příp. na křesťanskou víru „pohanů“ obrátit. Tak vznikli např. templáři, johanité a němečtí rytíři ve Svaté zemi, řády calatravský, monteský aj. na Pyrenejském poloostrově, řád mečových rytířů (livonský řád) v Pobaltí aj.

Rytířské řády světské vznikly jako družiny panovníkem vybraných šlechticů, kteří závazek věrnosti panovníkovi stvrzovali slavnostním slibem. Členové řádu nosili znamení příslušnosti – odznak (např. švédský Serafínský řád kolem r. 1260, anglický Podvazkový řád 1350 aj.).

Když skončil význam řádů jakožto společenství, zbyly pak často jako čestná **vyznamenání**.

Počátky duchovních řádů v českých zemích spadají do sklonku 10. století. První český klášter vznikl téměř současně se založením pražského biskupství (973). Byl jím ženský klášter benediktinek u sv. Jiří na Pražském hradě. Osídlily jej sice zprvu řeholnice z Říma, ale první abatyší byla přemyslovska princezna Mlada. V roce 993 byl sv. Vojtěchem a knížetem Boleslavem II. Pobožným založen první mužský klášter benediktinů v Břevnově. Rytířské duchovní řády k nám pak přicházejí od druhé poloviny 12. století.

■ *Když pohané pochopili, že by nebyli s tis odolat sílnosti Franků, obnili se ve smrtelné bitvě na útek.* Mapa křížáckého Jeruzaléma spolu s výjevem zahnání pohanů při jeho dobytí. Svaté město zobrazeno schematicky jako kruh rozdělený do čtyř čtvrtí: Dominuje Skalní dóm (chrám Páně), Šalamounův chrám (al-Aksá), Golgota, Davidova věž a kostel Božího hrobu (Bible, před r. 1200, Královská knihovna Haag).

Ze života templářů

řádu stál volený **velmistr**, jemuž příslušelo vojenské i exekutivní velení. Jeho pobočníkem a hlavním řádovým diplomatem, jakož i zástupcem v jeho nepřítomnosti, byl **senešal**. (V řádu prý existoval ještě i druhý – tajný – „duchovní velmistr“, který údajně nebyl volen, ale určován předchůdcem v závěti. Měl to vlastně být „skutečný“ vůdce řádu a nejvyšší zasvěcenec... Ale pozor! To jsme sklouzli na úroveň pověstí.) Významné postavení měl i **správce řádové pokladny** (cellararius) a samozřejmě **inspektor řádu – vizitátor** (později dva).

V záležitostech válečných byl pobočníkem velmistra **maršál** svatého Království jeruzalémského. Pobočníky maršála pak byli **podmaršálové** neboli komturové rytířstva („velitelé jezdeckta“). Za ochranu řádové zástavy odpovídal **praporečník**. Významnou úlohu ve velení měl i **komtur přístavu akkonského**. Pomocným řádovým vojskům z řad ostatního obyvatelstva a poddaných velel **turkopolír**.

V jednotlivých provinciích byli nejvyššími představenými **velkopreceptorové**, ve větších provinciích pak byli ještě ustanoveni i tzv. **zemští mistři** (zemští komturové, preceptorové), záro-

veň komtuři některé z významnějších komend. V jednotlivých komendách byli nejvyššími představenými **komtuři**. Vedle komend ale existovaly i klasické kláštery, zajišťující především špitální služby a „servis“ pro přestárlé bratry. Zde byli nejvyššími představenými **převorové**. Z nich měl nejvyšší postavení **velkopřevor** kláštera ve svatém městě Jeruzalém.

Templáři se původně dělili do čtyř skupin:

1. Elitní skupinou byli **rytíři**, vyzbrojeni jako těžká jízda, pocházející výhradně ze šlechtického stavu, zprvu panského, později s ohledem na vysokou „úmrtnost“ i rytířského. Zde nutno

rolišovat rytíře mnichy (pod slibem, tzv. zůstávající) a rytíře laiky (sloužící na čas). V každém případě však musel být rytíř z lože manželského, nikoli levoboček. Označoval je bílý plášť, později (1147) doplněný o typický červený kříž na levém rameni pláště (na srdci). Později byl kříž nošen i na hrudi, ke konci existence řádu i na zádech. Rytíři tvořili „duchovní dvojice“, např. vždy dva jedli ze společné misky. Rytíři mohli mít tři koně (což ovšem byla potřeba všech rytířů, nejen templářů) – bitevního se speciálním výcvikem (hřebce), jízdního (valacha nebo klisnu) a nákladního (soumara nebo mulu).

2. Další skupinou byli **seržanti a zbrojnoši** (fratres servientes) z nižších společenských vrstev, kteří tvořili především pěchotu a týlové zabezpečení, někteří z nich však též bojovali na koních a měli sluhu. Příslušel jim oděv černý či hnědý (černý seržantům z řad svobodných měšťanů a bratrům sloužícím jako sváteční). Později byli do řádu začleněni i tzv. **turkopolíři**, což byla lehká jízda, tvořená z místních obyvatel a poddaných. Ve vojsku samozřejmě nechyběl **ranhojč**.

3. Řád měl samozřejmě i své **řemeslníky** (famuli, sloužící) a **úředníky** spravující a rozhoj-

ňující řádový majetek, později spravující i další majetky (též i královské) a poskytující bankovní služby na vysoké profesionální úrovni. Úředníci byli většinou duchovní. Řemeslníci byli např. zbrojníci, kováři, sedláři, krejčí, kuchaři, pekaři aj., příslušel jim oděv hnědý. V řádové flotile měli templáři samozřejmě i své **námořníky**.

4. Zvláštní skupinu tvořili **kaplani** (vysvěcení kněží) a **klerici**, zajišťující duchovní život a špitální služby. Např. zpovídat se templáři směli výhradně svým kaplanům, aby tajemství řádu nemohla unikat. Kaplanům a klerikům příslušel oděv černý s červeným řádovým křížem, jen biskupové nosili plášť bílý.

Později bylo ustaveno i tzv. **čestné členství** pro významné donátory řádu, což směly být i **ženy – dámy řádu** (řádové sestry templáři neměly).

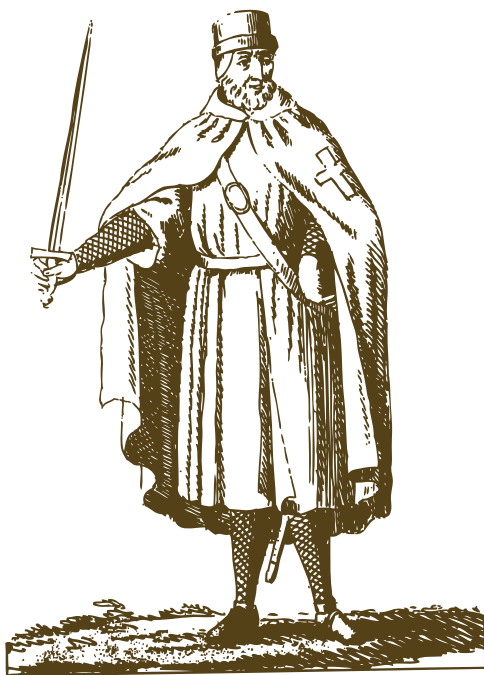
Do řádu se vstupovalo dobrovolně, většinou natrvalo jako tzv. **zůstávající bratři**, kteří skládali slavnostní slib; též ale bylo možné vstoupit **na předem dohodnutou dobu** (třeba i ženatí), což bylo tzv. **přidružené členství**. Když ženatý přidružený templář zemřel před uplynutím smluvní doby, měla jeho manželka právo na důchod od řádu. Přidružení muži však neměli právo nosit řeholní oděv a žít s ostatními bratry v řádovém domě. Vystoupit z řádu ale bylo pro zůstávající bratry obtížné a výjimečné, pouze se souhlasem velmistra, někdy i velkoproceptora.

Kromě velmistra spočívala vrchní moc na takzvané **generální kapitule** složené z členů konventu a předních bratří z provincií (velkoproceptoři, převorů velkých klášterů, vynikající bratři – z technických důvodů však většinou pouze ze Svaté země). Generální kapitula byla ovšem svolávána zřídkka. Její místo jinak zastával stálý orgán, tzv. **konvent**, který svolával velmistra. V konventu zasedal senešal, maršál a přední bratři svatého Království jeruzalémského povolání velmistrem. Analogicky pak byly vytvářeny **provinciální kapituly a konventy**.

Řádové provincie

Po troyeském koncilu se velmistr Hugo z Payns vydává na cesty do Francie, Anglie, Skotska, Anjou, Španělska a jinam získávat další členy, dary včetně pozemků, budovat řádové domy a hospodářství a pověřuje několik zástupců. Tak se začali administrativně vyhraňovat správci řádového majetku a organizátoři řádového života na určitých územích – pozdější velkoproceptoři větších řádových provincií či zemští mistři (zemští komtuři) menších území v rámci provincií (preceptorát). Např. jeden ze zakládajících rytířů, Payen z Montdidier, se stal mistrem pro Francii (tehdy pouze severovýchodní část dnešní Francie severně od Loiry), Hugo de Rigaud v Carcassonne (v toulouském hrabství), Peter Rovira v Provence, Everard de Barres v Katalánsku... Hospodářské uspořádání bylo tehdy jednoduché, stejné jako v cisterciáckých klášterech („...někteří templáři, pověřeni správou statků, vedli téměř osamělý život“; FOREY. *The Templars in the Corona de Aragón*). Narozdíl od jiných klášterů však veškeré dary nenáležely jednotlivým domům, ale celému řádu, který v provinciích reprezentovaly hlavní, provinciální domy, příp. zemské domy. (Templáři měli též drobné „odloučené“ majetky (zboží) ležící mimo provincie či země, ty nazývali camerae (komorní). Spravoval je buď leník, nebo jeden pověřený bratr.)

Provincie postupně přibývaly, z některých se postupem času začaly vyčleňovat další (jako např. „**Čechy, Morava a Rakousy**“ z provincie „**Německo a slovanské země**“). Všechny provincie už dnes ani není možné přesně vymezit, stejně jako někdy už nelze rozlišit „provincii“ od „země“. V „Palestině“ (na východě) bylo provincií pět: **Jeruzalém** (hlavní – sídelní provincie), Tripolis, Antiochie, Kypr a Morea (středověký název pro Peloponés; tehdy se řadil k východním, nikoli evropským provinciím). V „Evropě“ (na západě) je to však těžké vymezit. Klasických provincií

■ Templářský rytíř (ilustrace P. Chotěboře z lit. /119/)

se zde uvádí deset až dvanáct, ale před likvidační řádu jich mohlo být (teoreticky) třeba i osmnáct: Francie („vlastní Francie“) a Auvergne; Normandie; Akvitánie a Poitou; Provence; Lotrinsko; Brabantsko a Flandry; Sicílie a Apulie (normanská království a vévodství v jižní Itálii); Vlašsko (italská města) a Lombardsko; Kastilie a Leon; Navarra; Aragonie a Katalánsko; Mallorka; Portugalsko; Německo a Polsko (kam patřily i Dolní Lužice a Slezsko); (? Německo příp. dále rozčleněno) – např. *Čechy, Morava a Rakousy* (k Čechám se řadila i Horní Lužice); Anglie, Skotsko, a Irsko (k Anglii se tehdy řadil i Wales); Uhry a Slavonie (Uhry – včetně Slovenska a Podkarpatské Rusi, Slavonie – tehdy Slavonie, Chorvatsko a Dalmácie) aj.

Provincie se od sebe lišily nejen „rozlohou“, ale i co do počtu komturství (komturíí). Zatímco např. Mallorka měla komturství jediné, francouzsko-auvergneská provincie jich měla desítky. Pro zřízení provincií tedy platilo spíše hledisko světských či strategických územních celků.

Vraťme se ale k oné domnělé „provincii“ Čechy, Morava a Rakousy. Byla to opravdu už provincie, nebo jen země (preceptorát) v rámci provincie? Až do konce 13. století byly tyto země rozhodně součástí provincie **Německo a slovan-ské země** (viz např. listina č. XXI z roku 1288) s hlavním sídlem v komendě Süpplingenburg v Brunšvicu (východně od Braunschweigu). Někdy byla nazývána **Německo, Čechy, Morava a Polsko** (viz např. Dobové listiny – č. IX z roku 1251, velkopreceptor pro Německo, Čechy, Moravu a Polsko Jan; č. XXVI z roku 1294, velkopreceptor pro Německo, Čechy, Polsko a Moravu Bertram z Ezbehu), jindy **Německo, Slezsko, Čechy a Morava** (např. listina č. XXIV z roku 1295, velkopreceptor pro Německo, Slezsko, Čechy a Moravu Bertram z Ezbehu). Zemský preceptorát pro Čechy (nejspíše i Moravu) byl tehdy zřejmě v Praze v konventu Jeruzalém na Starém Městě (viz např. listina č. XXIX z roku 1295 vyda-

ná v Praze velkopreceptorem Bertramem z Ezbehu. Zmiňován je zde i Ekko, komtur v Čejkovicích a Uhříněvsi).

Na přelomu 13. a 14. století se v rámci této provincie (velkopreceptorátu) zvlášť ustavují tři zemské komturie: Porýní; Braniborsko, Pomořansko, Polsko a Slezsko; **Čechy a Morava** (viz např. listiny č. XXX a XXXI z roku 1297), později **Čechy, Morava a Rakousy**, kde čelné postavení (preceptorát) přebírá komenda a konvent v Čejkovicích. Jistě k tomu přispělo i to, že zde sídlila tehdejší největší autorita templářů v našich zemích – legendární mistr Ekko. Ten je v listině č. XXIV z roku 1302 titulován jako „**commendator provincialis**“ pro Čechy, Moravu a Rakousy, což už by mohla (ale nemusela) být „provincie“. V listině č. XXXVI z roku 1303 je ale titulován jako „lantcomitewer“, tedy zemský komtur, v listině č. XXXIX z roku 1309 pak neurčitým „gebieter und phleger“ (almužník a správce), kde je navíc uveden až na druhém místě za „bratrem“ (? bez titulu) Fridrichem Sylvestrem. Ten byl v té době tedy buď velkopreceptorem (Ekkovým nadřízeným), nebo jen zemským komturem (? velkopreceptorem) v Porýní (Ekkovým kolegou). Země Českého království velkopreceptorátem tehdy ještě nejspíše nebyly, ale v dalším vývoji, kdyby nebyl násilně přerušen, by se tak určitě stalo (srov. např. s dalším vývojem provinciálního uspořádání johanitů).

Přijímání nových řádových rytířů

Iniciace byla stejně jako u ostatních vojenských řádů neveřejným obřadem. Nikdo mimo řád neznal přesný průběh. Přiblížme si jeho možnou podobu.

Noví bratři byli přijímáni při týdenních kapitulách v kapitulní síni sousedící s řádovým kostelem stavěným do kruhu, což bylo napodo-

bení chrámu Božího hrobu v Jeruzalémě. Modlitbou v kostele byl pak přijímací ceremoniál ukončen. Přijímání bylo přesně vymezeno v článkách 657 – 678 pozdějšího rozšířeného Statutu řádu. Musel se přesně dodržovat jak ve slovech, tak i postupu. Bezprostředně před obřadem samotným se uchazeč vykoupal v lázni. K iniciaci se dostavil už po rozmyšlení, na které měl dostatek času po prvním rozhovoru. Během té doby si ovšem uchazeče prověřoval i řád. Obřad se konal výhradně v noci, mnohdy až nad rámem.

Teprve po kladném výsledku prověření předstoupil uchazeč před kapitolu. Iniciaci řídil preceptor či zemský mistr spolu s bratrem knězem a mistrem domu (komturem) za přítomnosti bratří domu:

(Čl. 657) „Milí páni bratři, vidíte, že většinou je pro, abychom z tohoto muže učinili bratra. Je-li mezi vámi někdo, který o něm ví něco, co zabraňuje, aby byl přijat podle statutu za bratra, nechť to řekne; neboť jest lépe, když to řekne nyní, než po jeho uvedení před nás.“ Jestliže nikdo neměl námitek, bylo pro uchazeče (jenž zatím čekal před síní oděn do novického roucha s rozžatou loučí) posláno a byl přiveden do místnosti sousedící s kapitulou. Pak byli k němu poslání dva nebo tři starší bratři:

(Čl. 658) „Bratře, žádáš o vstup do našeho svatého řádu?“ Po souhlasné odpovědi ho muse-li bratři seznámit s velice tvrdým životem v řádovém domě. (...) Nato uchazeč odpověděl: „Chci rád všechno vytrpěti pro Boha a naši rozmilou Paní Marii a chci býti napříště pro všechny dny života sluha a otrok domu.“

(Čl. 659) Bratři se uchazeče dále ptají: „Máš ženu či snoubenku, jež si tě podle zákonů Církve svatě může zpět vyžádati? Nejsi již poslušný jinému Mistru nebo jsi v jiném řádu učinil slib? Dlužíš osobě světské něco, co jsi sám nemohl splatiti? Jsi zdrav na těle a nemáš skrytou nemoc? Nejsi něčí sluha?“ Po negativních odpovědích předvedli rytíři uchazeče před kapitolu.